

Lars Dahle som misjonær, teolog og kirkemann

AV TERJE ELLINGSEN

Lars Dahle var og er fortsatt en ruvende skikkelse i vår kirkes historie. En merker snart hvordan han imponerte i sin samtid, og de som har interessert seg for ham i ettertiden, har også kommet til at det var noe ut over det vanlige ved ham og hans livsgjerning. Hans store og allsidige åndsevner, hans energi og arbeidskraft, hans selvstendige og helstøpte karakter satte ham i en særklasse.

Kirkehistorien vil imidlertid ikke nøye seg med lovtaler over en manns storhet og imponerende livsgjerning. For det første vil den gjerne ha tak i også de trekk og episoder som ikke bare kan vurderes positivt. Slikt gjør forresten ikke en mann mindre for oss, det bringer ham tvertimot nærmere og gjør bildet av ham mer levende. For det annet kan det ikke være kirkehistoriens oppgave å bedømme og likesom gi karakter for hvem som er stor, større, størst. Det som kirkehistorien må spørre om, er: *Hvordan* var denne mannen? Hva var hans profil, og hvor står han i det kirkehistoriske bilde i sin tid og på sitt område? Med andre ord: Hvordan avspeiler han kirkens historie i sin historie?

Ut fra en slik synsvinkel vil vi forsøke å gi en skisse av Lars Dahle som misjonær, teolog og kirkemann.

Misjonæren

En oversikt over Lars Dahles omfattende virke i misjonens tjeneste vil naturlig falle i to hoveddeler, først de 17 år han arbeidet som misjonær i felten på Madagaskar, så de 31 år han ledet Det norske misjonsselskaps virksomhet som sekretær bosatt i Stavanger.

Da Dahle kom til Madagaskar i 1870, var det bare gått fire år siden de første norske misjonærer kom og begynte et misjonsarbeid. Opp-taket til en evangelisk misjon ble gjort omkring 1820, da London Missionary Society begynte et arbeid her. Det fikk et avbrudd under forfølgelsestiden 1835–1861, da kristen misjon var forbudt på Mada-

gaskar. 1860-årene ble derfor en tid med ny og levende interesse for misjon på Madagaskar. Mange misjonsselskaper etablerte seg, foruten katolikkenes som hadde arbeidet her lengere.

Selv om Lars Dahle ikke var med helt fra begynnelsen, var det likevel en pionértid og en grunnleggelsestid han fikk være med på, og han kom til å sette sitt tydelige preg på oppbyggingen av en gassisk luthersk kirke. Sporene etter hans energiske og dyktige arbeid viste seg særlig i administrasjonsordningen, i presteskolen og i bibeloversettelsesarbeidet.

Underveis til Madagaskar hadde Dahle besøkt misjonsfeltet i Zulu-land for å bli ordinert av misjonsbiskopen Hans Schreuder. Dahle var da en ung, velutdannet og selvbevisst misjonær på 26 år. Schreuder var dobbelt så gammel og hadde større livserfaring, men var like steil og like tankeklar. I møtet mellom disse to menn, så like som de på mange måter var, stod to epoker og to uforenlige strømninger i misjonsarbeidet overfor hverandre. Dahle har selv fortalt hvordan de under ordinasjonssamtalen satt med hvert sitt syn på innholdet av ordinasjonen, Schreuder såkalt høykirkelig omtrent i samsvar med Wilhelm Löhes syn og Dahle lavkirkelig med vekt på at embetet var avledet av menigheten.¹ Men Dahle gir også Schreuder full honnør for den tillitsfulle og greie måten biskopen møtte ham på.

Da Dahle kom til Madagaskar, ble han etter forslag av Schreuder satt til å starte en skole for innfødte prester eller evangelister, så snart han hadde lært seg språket. Dette ble gjort ikke minst med tanke på at det allerede fantes en hel del innfødte predikanter, som dessverre stod temmelig svakt når det gjaldt kristelig kunnskap og kristelig fotfeste. Det ble sett som en viktig og påtrengende oppgave å forsøke å bringe dette forholdet inn i forsvarlige former. Dahle la ned et stort arbeid i opprettelsen og driften av denne skolen så lenge han var på Madagaskar, skjønt han overlot styrerstillingen til misjonsprest S. E. Jørgensen fra 1877 p.g.a. sine mange andre gjøremål.

En viktig side ved skolearbeidet var å skaffe egnede lærebøker, et problem som Dahle etter hvert løste ved å skrive og la trykke bøker selv. Det kom en lærebok i symbolikk og en i dogmatikk som er blitt klassikere i den gassiske kirke og i bruk helt opp til våre dager. Dogmatikken ble trykt i 1887 og symbolikken først etter at Dahle hadde forlatt Madagaskar, men en bibelsk arkeologi kom ut allerede i 1885. Den boken som kanskje har hatt størst innflytelse, og som

1. L. Dahle: Tilbakeblik. I, s. 231 ff.

lever den dag i dag, er likevel Dahles fortolkning og forklaring av 1. rekkes evangelietekster med prekendisposisjoner «Heviteny amin' ny evangelia fanazavana ny teksta voalohany». Av dette arbeidet kom 5. utg. i 1958.²

Sin største og varigste innsats for den gassiske kirke fikk Dahle gjøre i arbeidet med bibeloversettelsen. På denne tid fantes det allerede en oversettelse av Bibelen til gassisk, utført av pionermisjonærene fra London Missionary Society i 1820–30 årene. Men selv etter en revisjon sluttført i 1865 var denne temmelig mangelfull, og etter den nye oppblomstringen i misjonen på 1860-tallet, begynte man snart å tale om en revisjon eller en ny oversettelse. Flere selskaper var nå kommet med, foruten Det norske misjonsselskap, det anglikanske Society for the Propagation of the Gospel og kvekernes The Friends' Foreign Mission Association.

Etter en del forhandling gikk disse selskapene i 1872 sammen om å danne en oversettelseskomité med 7 misjonærer og 3 innfødte som medlemmer foruten som «principal revisor» den engelske misjonæren W. Cousins. Han skulle levere førsteutkast til grunnlag for arbeidet i komitéen og ble betraktet som bibelselskapets mann. Arbeidet ble økonomisk og på annen måte støttet av British and Foreign Bible Society. Til grunn for oversettelsen skulle legges den hebraiske og greske grunntekst.

Prosjektet førte til et grundig, solid og nesten forbausende harmonisk samarbeid om Bibelen. Sommeren 1873 holdt komitéen sitt første møte, og i april 1887 kunne den avslutte arbeidet. Deltakerne hadde da vekslet mye. I alt 20 misjonærer hadde vært med kortere eller lengere tid. Bare Cousins og Dahle var med fra først til sist. Nå kom det til nytte at Dahle hadde studert Det gamle testamente og semittiske språk under professorene Caspari og Broch i Kristiania. Særlig når det gjelder G.T., ser det ut til at Dahle har lagt ned et stort arbeid for å klarlegge grunntekstens mening, og at han er blitt noe av en autoritet innen komitéen. Etter hva han selv sier, ble bibeloversettelsen også det arbeidet som betydde mest og var mest givende for Dahle personlig.³ For øvrig var han en utrolig allsidig og aktiv misjonær, som satte spor etter seg også når det gjelder f.eks. gudstjenestordningen eller salmeboken, hvor omkring 20 nummere var oversatt eller omdiktet av Dahle.

2. Opplysn. ved res. kap. Earl Lohne.

3. L. Dahle: Tilbakeblik. II, s. 163.

På denne tiden var det atskillig spenning omkring Schreuders stilling i selskapet og hans ledelse av arbeidet på misjonsmarken. I følge gjeldende ordning hadde biskopen den ledende og avgjørende myndighet på begge misjonsmarker, Zululand og Madagaskar. Dahle forteller at allerede da denne ordningen ble behandlet på Misjonsselskapets generalforsamling i 1867, var han blitt harm og hadde lyst til å gripe ordet, men som ung misjonselev kunne han ikke gjøre det. Det han reagerte mot, var at det ble innført et styre på misjonsmarken «som stod ganske i strid med de demokratiske grundsætninger som vort selskaps hele ordning fra øverst til nederst beherskes av».⁴

Etter at Dahle var kommet til Madagaskar, varte det ikke lenge før han hadde klart et forslag til en ny administrasjonsordning. I denne skulle den årlige misjonærkonferansen, som bestod av alle mannlige misjonærer, inneha den høyeste myndighet på misjonsmarken.

I 1872 sendte Dahle dette utkastet hjem til sekretæren i selskapet, pastor Chr. Dons, som en privat forsendelse, dvs. ikke tjenesteveien gjennom biskopen. Dette ble Schreuder, som rimelig kan være, fortørnet over. Flere ting kom til, og det oppstod snart et brudd mellom Schreuder og Dahle. I 1873 ville Dahle ikke ta imot brev fra Schreuder, og hadde bestemt seg for å tre ut av selskapet om Schreuder skulle ha noe å si der lengre. Men da hadde Schreuder for lengst sendt selskapet sin oppsigelse, som hovedstyret aksepterte.

Nå ble Dahles utkast desto mer aktuelt. Resultatet ble at dette med visse forandringer ble vedtatt som administrasjonsordning for Det norske misjonsselskaps virksomhet på misjonsmarkene. Den viktigste forandringen var at formannen som konferansen valgte seg, fikk noe større ansvar og myndighet som tilsynsmann for arbeidet på stasjonene. For Madagaskar ble den nye ordningen gjort gjeldende fra 1877.

Da Madagaskarmisjonærene første gang skulle velge sin tilsynsmann, ble Lars Dahle valgt med 17 av 19 stemmer. Han var da ikke fullt 34 år gammel, men det var alment erkjent at han var den som raget høyest og var best skikket til leder av dem. Valget ble stadfestet av hovedstyret, dog ikke enstemmig. Formannen, sokneprest Sinding og forstander Karl Roll stemte mot. Begrunnelsen var at Dahle manglet den nødvendige ærbødighet for foresatte.

Det er imidlertid ingen uenighet om at Dahle må betegnes som en usedvanlig dyktig tilsynsmann. Han var en grei og handlekraftig administrator, og ikke minst som misjonens representant utad, overfor

4. L. Dahle: Tilbakeblik. I, s. 66.

myndighetene og de andre misjonsselskapene, vant han snart både respekt og tillit. At han enkelte ganger kunne bli litt for myndig og for skarp skal ikke skjules. «Av flere ble han derfor etter hvert mer fryktet enn elsket,» skriver Fridtjov Birkeli om ham.⁵ I ti år, frem til hjemreisen 1887, var Dahle tilsynsmann og ble da etterfulgt av den kultiverte og fredsæle Chr. Borchgrevink, som hadde vært visetilsynsmann og en av Dahles nærmeste medarbeidere. Slik kom Lars Dahle til å planlegge og å utforme både misjonærkonferansen som institusjon og stillingen som tilsynsmann, de to elementer som tilsammen utgjorde grunnmønsteret i administrasjonen av misjonsarbeidet.

I 1887 reiste Lars Dahle hjem fra Madagaskar, dels av helbredshensyn, dels fordi hovedstyret kalte ham til stillingen som selskapets sekretær, en stilling som han overtok fra 1. jan. 1889. En gang senere besøkte han misjonsfeltet på nytt, nemlig under den store inspeksjonsreisen i 1903. Det sier seg selv at gjensynet ble en stor opplevelse og en nyttig kontakt for begge parter. Men ved denne anledningen kom Dahle også til å gripe inn i utviklingen av den gassiske lutherske kirken på en myndig og etter manges mening noe uheldig måte.

En bevegelse for større selvstyre og egenaktivitet fra de innfødte kristnes side hadde grepet sterkt om seg, og dette slo ut i planene om en synode i 1902. Men Dahle møtte disse planene med stor skepsis og påpekte særlig at den økonomiske selvhjelpen ennå var kommet for kort. Hans autoritet var så stor at planene ble lagt til side, en avgjørelse som bl.a. tilsynsmannen Chr. Borchgrevink beklaget. Saken selv kom faktisk til å stå i stampe inntil opprettelsen av en kirkekonferanse i 1927. Misjonshistorikere som i den senere tid har skrevet om dette, synes å vurdere Dahles inngrep i 1903 som en unødig forsinkelse av en naturlig og nødvendig utvikling.

Som misjonsleder hjemme fikk Dahle ta seg av hele administrasjonen av Det norske misjonsselskap, et arbeid som han hadde de beste forutsetninger for, og som han utførte med stor dyktighet. Men det dukket også opp nye og vanskelige saker å ta stilling til, en av dem var om ikke selskapet skulle begynne misjon i Kina.

I de siste tiår av 1800-tallet gikk det formelig en Kinamisjonsvekkelse over landet, og mange ivret for at Det norske misjonsselskap skulle sende misjonærer også dit. Dahle gikk lenge imot denne tanken, da han mente at misjonsfeltet på Madagaskar ennå hadde så store muligheter og så store behov at norsk misjon helst burde konsentrere

5. Det norske misjonsselskaps historie. B. 4. 1949, s. 132.

seg om dette. Dessuten virket nok den nye misjonsvekkelsen noe ustabil i Dahles øyne, og det både i konfesjonell og organisatorisk henseende. Impulsene fra Hudson Taylors «trosmisjon» passet dårlig inn i Dahles ideer om et solid og kirkelig misjonsarbeid. Resultatet ble at Kinamisjonen organiserte seg utenfor Det norske misjons-selskap. I 1889 ble Den norske Kinamisjon startet i samarbeid med China Inland Mission og nærmest på interkonfesjonell basis, og i 1891 ble Det norske lutherske Kinamisjonsforbund stiftet på luthersk og lavkirkelig grunn.

Etter et tiårs betenkningstid besluttet Det norske misjonsselskap på generalforsamlingen i 1901 likevel å ta opp et arbeid i Kina. Situasjonen var da blitt atskillig vanskeligere på Madagaskar. Og nå la Dahle all sin dyktighet og kraft i gjennomføringen av dette vedtaket. Allerede i mars 1902 reiste de første misjonærene ut, tre misjonærer som hadde vært i Kinamisjonsforbundets tjeneste, men som hadde forlatt dette på grunn av den lite kirkelige linjen som forbundet slo inn på.

Det lar seg ikke gjøre her å gå inn på detaljer i Dahles lange og omfattende virksomhet som misjonsselskapets sekretær. Men det må nevnes spesielt at han redigerte selskapets organ Norsk Missions-tidende fra 1889 til 1902, og at han overfor offentligheten var en våken talsmann for misjonens sak med mange innlegg av typen «Svar paa Indvendinger og Angreb», for å nevne tittelen på et lite skrift fra 1894. Og når det gjelder Dahles deltakelse i internasjonalt og økumenisk samarbeid innen misjonen, kan det bare henvises til Earl Lohnes nylig publiserte studie.⁶

Teologen

Lars Dahles teologiske virksomhet hadde en praktisk begrunnelse som også ble retningsgivende for arten av det han ytet. Denne basis ligger i det forhold at han gjennom største delen av sitt liv var teologisk lærer, først ved presteskolen på Madagaskar, siden i omkring 30 år ved misjonsskolen i Stavanger. Det var ikke akademisk undervisning i vanlig forstand som ble krevet av ham, men likevel en solid teologisk undervisning for voksne mennesker med en selvstendig kirkelig tjeneste for øye. Her hadde Dahle i første rekke fått sin livsoppgave som teolog, og den løste han med heder.

6. Trykt i Norsk teologisk tidsskrift 1973.

Hva Dahle ytet som bibeloversetter, er alt nevnt. Det var også høyt kvalifisert teologisk arbeid. Men bortsett fra dette er Dahle i hele sin teologiske produksjon først og fremst læreren, både i og utenfor skolen. Hans form er foredraget, her kommer hans beste evner til sin rett. Her kunne han gjøre seg nytte av sine omfattende og sikre kunnskaper grunnet på en glimrende hukommelse, sin klare og logiske tanke og sin evne til levende og presis fremstilling. Han redegjør med klare referater og resyméer, vurderer balansert og veloverveiet og summerer opp slik at det blir lett å huske poengene. Det må være riktig å si at han som lærer var fremragende, og en teologisk lærer ble han også i videre kretser gjennom et stort populærteologisk forfatterskap og ved tallrike innlegg i den aktuelle kirkelige debatt.

Derimot var Dahle neppe noen stor teolog i betydningen en original og dyptloddende tenker eller en banebrytende forsker. Han mente selv at han bare i sine arbeider innenfor madagassisk kultur- og språkforskning – som han også rakk å utføre ved siden av en travel misjonærvirksomhet – hadde levert noe som kanskje hadde vitenskapelig verdi. Andre har stort sett gitt ham rett i dette, og det var som språk- og kulturforsker, ikke som teolog, han ble valgt inn som medlem av Videnskabs-Selskabet i Kristiania i 1889 sammen med Lars Skrefsrud.

Da Menighetsfakultetet ble opprettet, forsøkte riktignok arbeidskomiteén å få Dahle knyttet til fakultetet som lærer i systematisk teologi. Men det var nærmest en nødløsning, og Dahle avsto. Han var jo da også nærmere 64 år gammel, og det er åpenbart at han til tross for sin undervisningspraksis og sitt populærteologiske forfatterskap ikke var kvalifisert for en akademisk lærerstilling i systematikk. Da burde heller en lærestol i gammeltestamentlig teologi eventuelt ha kommet på tale.

Lars Dahles teologiske grunnsyn var klart og konstant. Det bestod i den gamle lutherske ortodoksi slik som særlig Gisle Johnson hadde formidlet og befestet den i den norske kirke. For undervisningen på presteskolen på Madagaskar fant Dahle at han ikke fullt ut kunne følge Johnsons system, men holdt seg da mer til de gamle lutherske dogmatikere, forteller han.⁷ Om den dogmatikken han ga ut på gassisk, sier Fr. Birkeli at et sentralt evangelisk syn der får uttrykk gjennom en «noe tørr logisk-intellektualistisk tankegang».⁸ Hjemme i Norge

7. L. Munthe: Misjonæren Lars Dahle. 1968, s. 22.

8. Det norske misjonsselskaps historie. B. 4. 1949, s. 126.

gav Dahle aldri ut noen sammenhengende fremstilling av dogmatikken. I undervisningen på misjonsskolen støttet han seg til Gisle Johnsons «Grundrids», som han selvsagt var i stand til å drøfte og utfylle på en selvstendig måte.

De teologiske skrifter som Lars Dahle ga ut etter at han var kommet tilbake til Norge, var i det store og hele leilighetsskrifter foranlediget av spørsmål som var oppe i tiden, og som det var strid eller uklarhet om. En slik aktuell foranledning hadde også hans største og viktigste teologiske arbeid, «Livet efter Døden og Gudsrigets Fremtid», en bibelsk-dogmatisk fremstilling av eskjatologien.

I 1880- og -90 årene gikk det nemlig gjennom vårt land en sterk bølge av interesse for det hinsidige og forventning om at verdens ende var nær. Det var særlig enkelte sekter av utenlandsk opprinnelse som hadde slike emner som tema for sin forkynnelse. Men det ble spredt både i tale og skrift mange løsslupne spekulasjoner og merkelige beregninger om de siste ting. For å veilede og hindre utglidninger begynte Dahle, som forresten ser ut til å ha interessert seg personlig for dette området av teologien også tidligere, en serie bibelske foredrag om eskjatologien vinteren 1891–92. Tilstrømmningen til foredragene var kolossal, og henstillingene om å trykke dem var mange. De ble gitt ut i gjennomarbeidet skikkelse og utgjorde da en tykk bok på 450 sider. Den ble oversatt både til engelsk og tysk og kom i et nytt opplag i 1905.

Dahle er her ikke redd for å gå detaljert og konkret inn på spørsmål som legeme og sjel, udødelighet og mellomtilstand, antikrist og tusenårsriket, dommen og fortapelsen. Han kombinerer skriftsteder fra forskjellige deler av Bibelen nokså dristig og resonnerer videre på dette grunnlaget. Angående det omstridte spørsmålet om et tusenårsrike regner han med en slik periode i endetiden før Herrens endelige gjenkomst. Sammenlignet med mesteparten av det som i denne tiden kom til orde av «dommedagsventing», må Dahles skrift likevel sies å være eskjatologi under teologisk og sjelesørgerisk kontroll. I 1898 fulgte et mindre skrift i samme genre, «Verdens Ende», med undertittelen «efter Skriften, Videnskaben, Folketroen og Beregningerne».

Da striden omkring den moderne teologi slo ut etter århundreskiftet, var Lars Dahle aktivt med i ordsiftet, selvsagt på konservativ side. I et skrift fra 1904, «Gammel og moderne Theologi», får vi et interessant bilde av hvordan han vurderte den teologiske situasjonen i vår kirke.

Svikten begynte etter Dahles mening med «vor kjære avdøde Professor Petersen», som brakte en viss løshet og usikkerhet inn i den teologiske undervisning, særlig i dogmatikken, enda han selv stod støtt «i de store, bærende Livssandheder i vor Kristentro». Dernest mente han, hadde det f.t. eneste kirkelige tidsskrift i landet, Luthersk Kirketidende, vært for tamt og for unnfallende i den tiden da Gustav Jensen var den ledende mann i redaksjonen. Gustav Jensen stod også personlig på den gamle, faste grunn, selv om man vel kunne finne innslag av moderne synsmåter hos ham, men han var fremfor alt en ytterst fredsæl mann. Biskop Heuch var derimot den som hadde sunget ut og fått det norske kirkefolk til å våkne.

Lars Dahle ville ikke gå god for alt det Heuch hadde sagt. Det kunne tenkes at han på enkelte punkter hadde gjort urett mot dem han angrep, og at han i det hele hadde gitt et for mørkt bilde av stillingen. «Men i den store Hovedsag har han utvivlsomt Ret,» sier Dahle. Også han mente at de fleste av de moderne teologene i Norge var formidlings- eller overgangsteologer. De syntes å bygge broer som i dagens situasjon bare ville tjene til overganger fra tro til halvtro og fra halvtro til vantro.

Om Dahle slik støttet det konservative grunnsyn, er det merkbart at han ikke ønsket å holde på tradisjonelle synsmåter bare for konservatismens skyld. Da en ny oversettelse av Det nye testamente forelå i 1904, var Dahle en av dem som kritiserte komitéen, det rammet jo i første rekke professor Odland, for at den ikke hadde tatt hensyn til de store fremskritt som var blitt gjort innen tekst-kritikken. Likeså kritiserte han at man hadde beholdt en tradisjonell, men tvilsom oversettelse på visse sentrale steder, f.eks. ordet pakt om dåpen 1 Pet 3:21 o.l.

Med hensyn til det prinsipielle syn på Skriften, erklærte Dahle i et foredrag om inspirasjonen i 1901 at han holdt den gammeldogmatiske inspirasjonsteori for å være uholdbar, og at Skriftens autoritet ikke kunne dekke annet enn det som har betydning for lære og liv. Han stilte seg her omtrent på samme linje som f.eks. Fredrik Petersen eller Sigurd Odland.⁹ Under en debatt om kirkeforfatningen i 1908 hevdet Dahle at når kirken fikk egne besluttede organer, burde den ta opp spørsmålet om bekjennelsesgrunnlaget på nytt og etter hans mening utelate Athanasianum som bekjennesskrift. Dette

9. L. Dahle: Den hellige Skriffs guddommelige og menneskelige Oprindelse. (Inspirationen.) 1901. 113 s.

hadde en kirke rett til å gjøre i kraft av det protestantiske skrift-prinsipp. Dahle siterte her med tilslutning en uttalelse av Gisle Johnson om at kirken etter sitt vesen ikke bare er konservativ, men også reformativ.¹⁰

Etter at Johannes Ording var blitt utnevnt til professor i teologi, støttet Dahle arbeidet for å opprette et nytt teologisk fakultet både i tale og handling, han var selv formann i innsamlingskomitéen i Stavanger. Men han var samtidig så mye preget av tidens tanker at han mente en ren reproduksjon av den gamle teologien ikke var mulig eller tilfredsstillende lenger. «Grundforskjellen mellem den gamle og den nye kristendomsopfatning», et skrift fra 1911, er holdt i en temmelig moderat tone og viser atskillig forståelse for at f.eks. naturvitenskapen, den moderne diktning og bibelkritikken skaper problemer som krever oppgjør og til dels nyorientering. Dahle sier her bl.a.: «Vi anskuer ikke længer de forskjellige teologiske spørsmåal ganske paa samme maate som de gamle. Vi har andre forestillinger baade om aabenbaringsens og skriftens natur, og vi forstaar mange enkelte gudsord anderledes end de gjorde. Vi fornægter ikke de virkelig sikre resultater av den fremadskridende forskning, og det har paa mange punkter sine følger for den hele kristelige lærebygning, om end grundsandheterne blir staaende urørte og urokkelige.» (s. 17)

Dette lyder unektelig nok så «moderne» til å være sagt av en av lederne for den konservative fløy, og dessuten av en mann på nesten 70 år. I polemikken mot de moderne teologer velger Dahle i dette skriftet som motpart Johannes Ording og Carl Konow og gjorde derved oppgaven forholdsvis enkel for seg. Begge disse var ved denne tid kommet så langt ut til venstre at såvel Thv. Klaveness som Lyder Brun offentlig hadde tatt avstand fra deres teologi.

Det skjedde vel neppe større forskyvninger eller forandringer i Lars Dahles teologi etter dette. Men det kan være av interesse å peke på at et av de siste arbeider han gav ut, var en utredning om et så vidt moderne og aktuelt emne som skilsmisse og gjengifte.¹¹ Han advarer her mot å gjøre de bibelske utsagn klarere og mer problemfri enn de i virkeligheten er. I konklusjonen blir han stående ved det gammel-lutherske syn at et ekteskap kan oppløses (mot katolsk lære), og at en har rett til å oppløse det når det foreligger

10. L. Dahle: Kirken og Bekjendelsen. (Luthersk Kirketidende. 1909. I. S. 2-8, 17-22.)

11. L. Dahle: Skilsmisse og gjengifte. Hvad siger Skriften herom? 1921. 94 s. (Tidspørsmåal, kristelig belyst. 11. serie, nr. 3/4.)

utroskap, eller når en av partene har forlatt hjem og ektefelle for godt. Og når et ekteskap først er oppløst, mener Dahle, må det stå den uskyldige part fritt å gifte seg igjen.

Kirkemannen

Om Lars Dahle som kirkemann kan man med dobbelt rett si at han var en sentral skikkelse i den norske kirke, nemlig både fordi han var en mann som utrettet mye og hadde stor innflytelse, og fordi han var en utpreget sentrumsmann. I sin person og sin livsgjerning forente han noen av de viktigste strømninger i kirken i sin tid, dvs. siste halvdel av det 19. århundre og begynnelsen av det 20. århundre. Lars Dahle er et typisk eksempel på bondegutten fra et haugiansk preget lesermiljø, lekmannsbevegelsens miljø, som studerer og tilegner seg den ortodoks-pietistiske teologi fra Caspari og Johnsons fakultet, og kombinerer disse to elementer i en harmonisk enhet. Dette utgjør hans åndelige grunnlag for en stor innsats i hedning-misjonens tjeneste og dessuten for en aktiv interesse og delaktighet i indremisjon og kirkeliv her hjemme.

Allerede fra ungdomsårene kan vi peke på to reaksjoner fra Dahles side som viser hvor han finner sin kirkelige linje, og ikke minst hva han tar avstand fra. Høsten 1868 skrev Lars Dahle sitt første offentlige skrift, «Examensuveiret i Norge», et polemisk innlegg mot grundtvigianerne i anledning av klager over urimelig behandling ved eksamen i praktisk teologi. I det store og hele er dette et stykke studenterpolemikk, lett og kvikt skrevet, litt overlegent kanskje. Men på et punkt kan man merke en dypere, mer personlig engasjert tone, nemlig når han kritiserer grundtvigianernes ideer om prestefrihet. Prestefrihet på menighetens bekostning, sier han, «kan kun den ivre for, som betrakter Menigheden som noget, der er til bare for Præstens Skyld, som en Øvelsesskole for ham, en Flok Faar, han skal leve af og experimentere med.» En slik bekjennelsesfrihet for prester betyr trelldom for menigheten. En interessant detalj er for øvrig at han kaller presten V. A. Wexels en semigrundtvigianer, noe som tyder på at han ikke dømmer så strengt om den eldre, mer moderate grundtvigianisme i Norge.

En annen reaksjon er allerede nevnt, uviljen mot det sentraliserte embetsstyret på misjonsmarken, hvor Dahle opponerer ut fra de demokratiske prinsipper og finner det uriktig at myndigheten skal ligge hos én mann bare fremfor de andre. Denne opposisjonen blir enda mer forståelig om en husker at det er i disse årene Ueland og

hans venner setter frem forslag om menighetsråd på det ene storting etter det andre, og det vakte lekfolk stifter selvstyrte indremisjonsforeninger rundt om i landet.

I 1860-årene kunne denne opposisjonen virke som en svært radikal linje. Da Dahle vel 20 år senere kom tilbake etter oppholdet på Madagaskar, var det blitt en sentrumslinje i norsk kristenliv. Og nå, dvs. fra omkring 1890, finner vi Lars Dahle aktivt med på møter og i komitéer i aksjonen for å samle indremisjonsforeningene i et landsomfattende selskap, uten innskrenkninger for lekmannsforkynnelsen, men for øvrig i troskap mot arven fra Gisle Johnson og Lutherstiftelsen. Sammen med Jakob Sverdrup og flere lekmannsledere forsøkte Dahle å få med også foreningene på Vestlandet i Det norske lutherske Indremisjons-selskap som ble stiftet 1891. Som bekjent slo disse forsøkene feil, og en del av foreningene her gikk sammen om å danne sitt eget forbund, Det vestlandske Indremisjonsforbund, i 1898.

Det som ligger bak denne utviklingen, er at det hadde oppstått retninger innen vekkelseslivet og lekmannsbevegelsen som var mer radikale, dvs. mer kritiske mot kirken og det kirkelige embete, enn det som Lars Dahle og andre ledere fant riktig. Det kom enda klarere til syne i brytningene omkring Kina-misjonen, som tidligere antydte. Det var ikke bare misjonsstrategiske hensyn, dvs. hensynet til misjonen på Madagaskar, som fikk Dahle til å stille seg så kjølig til den oppblomstrende interessen for misjon i Kina, men også følelsen av at det her var en åndsretning som var uklar og upålitelig i kirkelig henseende. Dahle holdt stadig fast ved at misjonen skulle være den norske kirkes misjon.

Så dominerende en stilling som Dahle hadde i ledelsen av Det norske misjons-selskap, ligger det nær å tenke at dersom han hadde stilt seg noe mindre avvisende, kunne han ha ledet denne vekkelsen inn i selskapet, som kanskje ville ha integrert den til det beste for begge parter. Enkelte har kritisert Dahle for at han her lot det komme til en ny, organisatorisk splittelse i norsk misjons- og kirkeliv, særlig på bakgrunn av at han allerede i 1901 gikk inn for at Misjons-selskapet skulle begynne sin egen Kina-misjon. Nå er det som bekjent en meget vanskelig sak å uttale seg om det som kunne ha skjedd, så vi vil ikke forfølge dette spørsmålet videre. Vi skal nøye oss med å peke på at Dahle her ser ut til å følge en linje som var dypt forankret hos ham selv.

Det viste seg nemlig etter hvert som forskjellige stridsspørsmål dukket opp, at Dahle stadig kom til å stå på det motsatte, dvs. et

mer kirkelig standpunkt, enn det som Kinamisjonsforbundet ble stående ved. Slik gikk det både i spørsmålet om ordinasjon av misjonærene og om liturgien i misjonsmenighetene. For Dahle var det selvsagt at en i slike ting skulle holde fast ved ens egen kirkes ordninger og i det hele identifisere seg med den, mens Kinamisjonsforbundet helst identifiserte seg med de lavkirkelige vekkelseskretser som det sprang frem av.

Omkring 1906 brøt det også ut en strid om «fri nattverd», hvor Ludvig Hope og andre ledende menn i Kinamisjonsforbundet og Det vestlandske indremisjonsforbund tok til orde for at lekfolket skulle feire nattverd i sine samlinger uten noen forbindelse med prest og kirke. Lars Dahle ble da en av dem som gikk sterkest imot dette. Han kunne nok prinsipielt gå med på at lekmenn forvaltet nattverden under kirkelig kontroll, men ville ikke tillate kirkelig uorden. På et predikantmøte i Stavanger høsten 1907 fikk han vedtatt en resolusjon som uttalte at det var «en plikt for alle som er vår kirke oppriktig hengivne og vil hevde lovlighet i alt som ikke åpenbart strider mot Guds ord, å motarbeide denne praksis».¹² Misjonsselskapet krevde også av sine arbeidere at de ikke skulle delta i fri nattverd.

Det var også helt i tråd med Lars Dahles kirkelige linje at han gikk helhjertet inn for «fri folkekirke», da denne bevegelsen ble aktuell fra 1906 av. Han var konservativ nok til å se med skepsis på den liberale stat som styrer av kirken, og til å være preget av arven fra reformbevegelsen i Gisle Johnsons dager, samtidig som det politiske demokrati og de frie organisasjoner i kirken hadde gitt ham en sikker tro på at kirkefolket var skikket til å styre kirken selv. Dessuten tilhørte han selv ingen minoritet, engstelig for sin livsrett i kirken dersom statskirken ble oppløst. På de store frivillige kirkelige møter i disse årene var derfor Dahle en aktiv deltaker.

I sin kirkelige holdning kan Dahle sies å representere en norsk normalkirkelighet, har Lars Flatø hevdet i en artikkel.¹³ Og det er en ganske treffende karakteristik. Ifølge det kirkesyn som han legger frem i de to foredragene fra 1903, «Hvad er Kirken? og Hvad er sand Kirkelighed?», er det tre vesentlige kjennetegn på en rett og sunn kirkelighet: 1) At en flittig bruker kirkens goder, som er ord og sakrament, og regelmessig deltar i menighetens offentlige gudstjeneste,

12. O. Handeland: Det norske lutherske Kinamisjonsforbund gjennom 50 år. 1941, s. 188.

13. L. Flatø: Kirkelig – ukirkelig. (Kronikk i Vårt Land 2/3 1968.)

2) at en holder fast ved kirkens tro og lære, – kirketroskap er be-
kjennelsestroskap – og 3) at en stiller seg solidarisk med og går inn i
et kirkelig arbeidsfellesskap. Dahle skisserer slik en likevektig kom-
binasjon av gudstjenestefellesskap, trossamfunn og arbeidsfellesskap,
som sant å si har vist seg å være fruktbar i den norske kirke. I denne
syntesen ble det plass for både kirke og bedehus, både menighetsråd
og teologisk debatt.

Etter århundreskiftet representerte Lars Dahle stort sett en kon-
servativ posisjon i kirke- og misjonslivet i Norge. Men én sak engasjerte
han seg for, og fikk drevet den igjennom, som ikke var konservativ,
nemlig kvinnes delaktighet i styret av Det norske misjonsselskap.
Allerede ved femtiårsjubileet i 1892 var Dahle kommet til å innse,
forteller han, hvor urimelig det var at kvinnene var utelukket fra de
organer der selskapets saker ble behandlet og avgjort. Kvinner hadde
den gang hverken stemmerett i de lokale misjonsforeningene eller ad-
gang til å bli valgt til utsendinger til krets- eller generalforsamlinger.
Saken ble tatt opp i 1903 ved at Dahle fikk hovedstyret med på å
undersøke hvordan stemningen var i kretsstyrene for en forandring i
dette forholdet.

Foran generalforsamlingen i 1904 foreslo så et flertall i hovedstyret
at kvinner skulle få stemmerett i Det norske misjonsselskap, både i
de enkelte foreninger og på generalforsamlingene. Dette må en se på
bakgrunn av at kvinnestemmeretten hadde et gjennombrudd i det
offentlige liv nettopp i disse årene. Fra 1901 hadde kvinner innskrenket
kommunal stemmerett og fra 1903 stemmerett på menighetsmøter.
Sammen med forslaget ble det sendt ut en hel teologisk utredning av
Dahle, som bl.a. understreket at det ikke var tale om å gjøre kvinner
til forkynnere i menighetssammenheng, noe som ville stride mot Det
nye testamente, men å åpne adgang for dem til samarbeid med mannen
i et kirkelig arbeidsfellesskap, og det måtte være tillatt. På generalfor-
samlingen ble forslaget vedtatt med stort flertall.

Dette vedtaket i Det norske misjonsselskap banet veien for en til-
svarende utvikling i andre kristelige organisasjoner. I 1911 besluttet
således generalforsamlingen i Indremisjonsselskapet å slippe kvinnene
til. En av de få som definitivt ikke kunne følge Lars Dahle i denne
saken, var som bekjent professor Odland, som brøt forbindelsen med
begge disse selskapene etter tur. Men etter Dahles oppfatning var det
ikke noe skriftord som stengte veien, og da kunne han la seg lede av
sin gamle tro på demokrati i misjonsarbeidet.

Noe fullstendig bilde av hvem Lars Dahle var, og hvilken betydning han har hatt, kan ikke gis i en rask oversikt som dette. Men til slutt vil jeg gjerne understreke et trekk som etter min mening er vesentlig og forklarer meget ved ham. Med all sin dyktighet som teolog og kirkelig leder var Dahle dessuten en usedvanlig fryktløs og uavhengig mann. Han fryktet ikke lekfolket, han var jo i grunnen en av dem og følte seg hjemme der, han fryktet heller ikke kirken og prestene, og han hadde ingen komplekser overfor den vitenskapelige teologi, for han hadde jo en fot innenfor også der. Kanskje var det derfor han i så høy grad kunne virke som en samlende og bærende skikkelse i vår kirke.

Denne artikkelen utgjør en prøveforelesning over oppgitt emne for lisensiatgraden i teologi ved Universitetet i Oslo.

Siden Det norske misjonsselskaps historie ble utgitt ved hundreårsjubileet, et verk hvor Lars Dahles virksomhet naturlig nok har fått en bred plass, er det kommet atskillige verdifulle forskningsbidrag til litteraturen om Lars Dahle. Under utarbeidelsen av denne forelesningen er bl.a. disse benyttet:

Birkeli, Emil, og C. Tidemann Strand

Kallet og veien. De norske misjonsselskaps misjonsskole 1859–1959. Stavanger 1959. 275 s.

Birkeli, Fridtjov

Politikk og misjon. De politiske og interkonfesjonelle forhold på Madagaskar og deres betydning for den norske misjons grunnlegging 1861–1875. Oslo 1952. 484 s.

Dahl, Otto Chr.

Bibelen på Madagaskar. (Norske misjonærer som bibeloversettere. 1950. S. 128–73.)

Lars Dahle som kulturforsker. (Norsk Tidsskrift for Misjon. 15 (1961). S. 79–87.)

Lars Dahle som språkforsker. (Norsk Tidsskrift for Misjon. 15 (1961). S. 162–75.)

Lohne, Earl H.

Selvhjelp og selvstyre i den norske Madagaskarmisjon fram til 1927. (Norsk Tidsskrift for Misjon. 11 (1957). S. 220–28.)

Lars Dahles konfesjonelle holdning. (Norsk teologisk tidsskrift. 74 (1973). S. 29–46.)

Munthe, Ludvig

Misjonæren Lars Dahle. Arbeidet med presteutdanning og gudstenesteordning på Madagaskar. Oslo 1968. 80 s. (Norsk Tidsskrift for Misjon. Supplementa.)

Nome, John

Brytningstid, Menighetsfakultetet i norsk kirkeliv. Den historiske bakgrunn og grunnleggelsestiden. Oslo 1958. 467 s.

Dessuten bør nevnes en populær biografi:

Bolling, Reidar

En stor manns vei. Historien om Lars Dahle. Stavanger 1959. 160 s.